

פתיחה

בפרשת השבוע מספרת התורה, על הכנת יעקב לפגישתו עם עשיו במתנה, תפילה ומלחמה. **הרמב"ן** (לב, ה), כפי שכתב פעמים רבות בפירושו לתורה הסביר גם במקרה הזה, שהמעשים שקרו לאבות ומסופרים בתורה, מהווים סימן למה שיקרה לבני ישראל בעתיד במהלך הדורות. משום כך, כפי שיעקב התכונן בדרכים אלו למאבק עם ישמעאל - כך עם ישראל צריך להתכונן. ובלשונו: "ויש בה עוד רמז לדורות, כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו, יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחז בדרכו של צדיק שנזמין עצמו לשלש הדברים שהזמין הוא את עצמו, לתפלה ולדורון ולהצלחה בדרכי מלחמה, לברוח ולהינצל, וכבר ראו רבותינו הרמז הזה מן הפרשה הזאת כאשר אזכיר."

כפי שכותב רש"י, אחד מהדרכים בהם יעקב ניסה לשכנע את עשיו שלא ילחם בו היא, שלמרות הברכות שקיבל מיצחק, למעשה נשאר עדיין גר - 'עם לבן גרתי', ולכן אין טעם לעשיו לקנא בו על כך שגנב לו את הברכות. פירוש שונה מופיע בדברי המדרש, בו דורשים מהמילה גרתי, שלמרות שיעקב גר אצל לבן, לא למד ממעשיו הרעים והמשיך לקיים את תרי"ג המצוות.

בעקבות כך, נעסוק השבוע בשאלה האם אכן האבות קיימו את כל התורה וכפי שנקט המדרש. נראה את מחלוקת הראשונים בעניין, את דברי הגמרות, ואת יישובי הפרשנים הסוברים שהם אכן קיימו למספר סיפורים המופיעים בתורה מהם עולה שהאבות עשו מעשים שנוגדים את ההלכה¹.

מעשי האבות

האם האבות קיימו את התורה? ב פפשטות מדברי הגמרא במסכת יומא (כח ע"א) משמע שהאבות קיימו את התורה, שכן היא כותבת בשם רב אשי שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה, ואפילו מצוות מדרבנן כמו עירובי תבשילין. למעשה נחלקו הפוסקים איך להבין את הדברים, ויש בעניין זה שלוש דעות:

א. לא קיימו

דעה ראשונה הסוברת שאין הכוונה שהאבות קיימו כפשוטו את המצוות, מופיעה בדברי **רבי אברהם בן הרמב"ם** (פרשת וישלח) בעקבות אביו **הרמב"ם**. כפי שראינו בעבר (נשא שנה ב', בהעלותך שנה ג') הרמב"ם בהלכות תשובה (ח, ב) ובמורה נבוכים (ג, דז) כותב, מטרת האדם בעולם הזה להשיג את האלוקות בצורה הטובה ביותר, דהיינו להשיג אהבת ה', יראתו, וכדומה.

מדוע אם כן יש לקיים מצוות? בגלל שני עניינים: **עניין ראשון**, לתקן את ח"י העולם הזה. כדי שיהיו אמצעים טובים להשיג את האלוקות, צריך מצוות שייסעו בכך (לדוגמא אם ייגנבו אחד מהשני, לא יהיה שקט נפשי לעסוק במושכלות). **טעם שני**, לתקן משהו בדעתו ובתפיסותיו של האדם המקיימה.

משום כך, כאשר הגמרא אומרת שאברהם אבינו קיים את המצוות כולל דינים שמדרבנן, אין הכוונה כפשוטו שהוא הניח תפילין או הקריב קרבן פסח, שהרי אין בהם עניין עצמי. אלא הכוונה שאברהם אבינו הגיע למטרה העליונה (אהבת ה', יראתו, הרחקה מהגשמיים וכדומה) – וכל זאת בלי לקיים את המצוות שעוד לא ניתנו באותה שעה, ובלשון רבי אברהם בן הרמב"ם:

"ולפי שהתאימו מעשי מצוות אלה על ידי האבות עליו השלום למצוות התורה עם אמונתם באחדות הבורא והרחקת את השיתוף והעבודה והיראה והאהבה שהן עיקרי האמונה בתורה ושורשיה, אמרו בהם כי הם קיימו כל התורה כולה, לא ששמרו שבת או אכלו מצה בפסח כמו שיעלה על הדעת."

גם **רבי חיים מוולוז'ין** (נפש החיים א, כא) כמו הרמב"ם כתב, שאין הכוונה שהאבות קיימו את המצוות ממש, אלא שרק קיימו את עניינם. אולם, בעוד שהרמב"ם סבר שהם תפסו את האלוקות בצורה הנכונה, הוא סבר שהכוונה שהאבות תיקנו את כל התיקונים העליונים גם ללא קיום המצוות (מכיוון שזו מטרת המצוות לשיטתו).

ב. קיימו חלקית

גישה שנייה במפרשים הסוברת שהאבות קיימו את התורה, אך בצורה חלקית בלבד מופיעה בדברי **הרמב"ן** (תולדות כו, ה) **והמהר"ל** (גור אריה מו, י). הסיבה שלא קיבלו את פשט הגמרא שהאבות קיימו את כל התורה, שכן מצאנו שיעקב אבינו נשא שתי אחיות, דבר האסור מדין תורה.

אם כן אלו מצוות קיימו ואלו לא? **הרמב"ן** (ויקרא יח, כה) כתב, שכאשר נכנסו לארץ ישראל הם קיימו את כל המצוות, לעומת זאת בחוץ לארץ שמעלתה נמוכה לא קיימו אותן. משום כך יעקב אבינו נשא שתי אחיות כאשר היה אצל לבן בארם, אך כאשר נכנס לארץ ישראל מתה רחל - כדי שלא ייכנס לארץ ישראל כשהוא נשוי לשתי אחיות.

"וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם והטהרו. והשם לו לבדו נתכנו עלילות, שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ, כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ, ובזכותה לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחוה."

מהר"ל חלק על הרמב"ן וטען שאת המצוות יש לקיים תמיד ובכל מקום. משום כך כתב לתרץ, שכאשר כתוב שהאבות קיימו את כל התורה כולה, הכוונה רק למצוות עשה, שבעשייתן החיובית יש עניין בכל מקרה, לעומת זאת הם לא קיימו מצוות לא תעשה, שרק כאשר מורים בפירוש שאין לעשותן אז יש עניין להימנע מהם. לכן כיוון שבתקופת האבות התורה עדיין לא ניתנה, לא היה מקום לקיים מצוות לא תעשה.

¹ אין השלכה מעשית לשאלה האם האבות קיימו את כל התורה או לא, שהרי מה שהיה, אבל כן כפי שנראה אפשר ללמוד הרבה מסוגיה זו על תפיסת המצוות של הדעות השונות, מה מטרותיה ומה יותר ופחות חשוב בהן.

גישה שלישית והמרחיבה ביותר, מופיעה בדברי הפרשת דרכים (דרך האתרים, דרוש ראשון) בשם המהר"ש יפה. הוא סבר, שכאשר מסופר שהאבות קיימו את כל התורה כולה, הכוונה לכל התורה כפשוטו. אם כן כיצד לשיטתו יעקב נשא שתי אחיות? הוא תירץ שיעקב אבינו גייר אותן לפני שנשא אותן, והגמרא כותבת שגר שנתגייר נחשב כקטן שנולד, וממילא הן לא נחשבות כאחיות.

גם הרמ"א (שו"ת סי' י') צעד בשיטה זו וכדי לתרץ את הקושיה כיצד יעקב אבינו נשא שתי אחיות כתב, שכאשר הגמרא כותבת שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה, כוונתה לאברהם בדווקא, אבל צאצאיו ובניו לא חויבו עד מתן התורה (וכנראה דחה את דברי המדרש האומר שיעקב אבינו קיים תרי"ג מצוות). ובלשונו:

"ואף על גב דדרשין עקב אשר שמע אברהם בקולי, מלמד ששמר אברהם אפילו עירוב תבשילין, אם כן שמע מינה שהיה נוהג כפי התורה והמצווה אפילו מצוה מדרבנן. מכל מקום נזכר לומר, אם הוא שמר אנשי ביתו לא שמרו רק החוק הנימוסי הנמסר להם, דהיינו שבע מצוות בני נח. דמי לנו גדול מאדוננו אבינו יעקב עליו השלום אשר נשא שתי אחיות."

מדוע לשיטתם, אברהם אבינו לא מל את עצמו וחיכה לציווי של הקב"ה? יש שתיצאו שברית המילה מהווה ברית בין המל לבין הקב"ה, ואם כן לא שייך לעשות ברית עם הקב"ה לפני שציווה על כך. עוד אפשר לדחוק ולומר, שאברהם ידע שהקב"ה יצאו אותו על מצווה זו, לכן נמנע מלעשותה (ועיין בחידושי הגר"ז לפרשת לך לך).

מצוות שבת

שאלה נוספת שמתעוררת לסוברים שהאבות קיימו את כל התורה היא, כיצד הם קיימו את מצוות שמירת השבת, שהרי הגמרא במסכת סנהדרין (נח ע"ב) כותבת שכן נוח ששבת חייב מיתה. התירוצים הפשוט לקושיה זו, שהוא חייב מיתה רק לאחר שעם ישראל נוצר, שאז אכן השבת מבדילה בין ישראל לעמים, אך האחרונים הביאו מספר תירוצים נוספים:

א. הרב יוסף ענגיל (אבות, אות כג) תירץ על פי הגמרא במסכת שבת (ג ע"א) הכותבת, שאם שני אנשים עשו מלאכה שאדם אחד יכול לעשותה (לדוגמה הוציאו ספסל להילקח על ידי אדם אחד), הם פטורים מחטאת. לטענתו, חידוש זה נוהג רק ביהודים, ומשום כך ייתכן שהאבות עשו מלאכה בשניים, וכך חיללו חטאת מצד היותם בני נח, אך לא חילל שבת מדאורייתא וקיימו את כל התורה.

הערך לנר (בניין ציון א, קכו) כתב על בסיס עיקרון דומה, שהאבות עשו מלאכות בחצי שיעור (בישלו פחות מכזית אוכל וכדומה), שאז במקרה מעין זה יהודי פטור מחיוב חטאת, כי לדעת חלק מהפוסקים במלאכות שבת רק כאשר עושים מלאכה בשיעור שלם מתחייב חטאת. אך מצד היותם גויים לא שבתו, כי החילוק בין חצי שיעור לשיעור שלם לא קיים אצלם. ובלשונו:

"ולפי זה גם בעשה הבן נוח מלאכה בחצי שיעור, כגון שקצר חצי גרוגרות כבר נחשב אצלו מלאכה ולא יעבור על לא ישובתו, ואם כן אין קושיא על האבות, שהרי אפשר שעשו מלאכה בשבת בחצי שיעור, דלעניין לא ישובתו נחשב מלאכה ולעניין שביתת שבת לגבי ישראל לא עשו מלאכה ועל כן לא קשה קושיית המפרשים."

כפי שהעיר הרב אשר וייס (נח סי' א) החיסרון בתירוצים אלו, שעל אף שהם מסבירים מדוע האבות לא קיימו את מצוות השבת והתחייבו מיתה כדין בן נוח ששבת, מכל מקום הם לא מסבירים כיצד האבות קיימו את כל התורה, שהרי העושה מלאכה בחצי שיעור וודאי עבר על איסור דרבנן, וכן שני אנשים שלקחו משא שאחד יכול לעשותו עוברים על איסור דרבנן.

ב. תירוצי שמיישב קושי זה, מופיע בדברי הפנים יפות (פרשת נח). הוא כתב, שבעוד ששעות היום אצל היהודים מתחילים בלילה ומסתיימים ביום, אצל הגויים השעות מתחילים ביום ומסתיימים בלילה. משום כך ייתכן, שהאבות חיללו את היום השביעי בזמן בו הוא נחשב שבת לגויים, אך לא ליהודים. כך מצד אחד קיימו את התורה, ומצד שני לא היו כגויים ששבתו וחייבים מיתה.

תירוצ נוסף מובא בחידושי המהר"ם שיק (סנהדרין נח ע"ב) שכתב בשם החתם סופר, שהאבות יצאו לרשות הרבים לבושים בציצית. משום כך, מצד אחד קיימו את כל התורה כולה, כי ליהודי הציצית נחשבת כבגדו ומותר לצאת עימה לרשות הרבים. ומצד שני, מכיוון שהיו גויים שלא חייבים בציצית, הציצית נחשבת כמשא בשבילם והם חייבים בהוצאתה, וכך לא חויבו מיתה כגוי ששבת².

לימוד מצוות מהאבות

אם כן, לחלק מהשיטות האבות קיימו חלק מהתורה, ודנו הפוסקים בעקבות סתירה בשאלה, האם יש ללמוד ממצוות ממעשי האבות. מצד אחד הירושלמי (מועד קטן ג, ה) כותב, שאין ללמוד את מצוות השבעה מיוסף שעשה כך לאביו, מכיוון שאין למדים מקודם מתן תורה. מצד שני דין 'זריזים מקדימים למצוות' למדים מאברהם, ואת 'אין מערבים שמחה בשמחה' מנישואי רבקה:

א. השבות יעקב (א, כו) תירץ, שדבר שהגיוני בסברא למדים ממעשים שנעשו קודם מתן תורה, מכיוון שגם לולא הפסוק היה צריך לעשותו (כך שלמעשה לא התורה היא המקור למעשה זה). ב. הכפתור ופרח (פרק א) העלה אפשרות נוספת, שכאשר אומרים שאין למדים ממעשים קודם מתן תורה, הכוונה לגוף המצווה ממש, אבל פרטים בתוך דיני המצווה (כמו זריזות) - יש ללמוד.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...

² הקושי בתירוצ הראשון, שלא מובן מהי 'שבת לגויים', האיסור לגוי לשבות נוהג בהכרח על פי השבת המקובלת אצל היהודים, מכיוון שהאיסור נוהג על פי הדת היהודית. הרב אשר וייס כתב שהקושי בתירוצ השני, שמכיוון שהאבות קיימו את כל התורה, לא מתסבר לומר שהציצית בשבילם הייתה משוי, אלא כנוי הבגדים שאין חייבים על הוצאתם מרשות לרשות.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com